

Napsal Otto Pick

(E*forum, 02. 11. 2023)

Spisovatel a překladatel **Otto Pick** (1887–1940) byl v meziválečném období publicisticky činný zejména v deníku Prager Presse; prakticky neznámá je jeho práce pro pražský německý časopis Die Wahrheit, v němž publikoval v letech 1925–1931 téměř 50 recenzí a esejů.

Ačkoli se Pick opakovaně stylizoval jako překladatel nezávislý na kulturněpolitických cílech (například v Poznámkách překladatelových, otištěných v Přítomnosti v dubnu 1924), nezřídka se ve svých článcích dotýkal politického rozměru kulturního života. V Die Wahrheit vyzýval například v lednu 1927 v článku Intellektuelle Prags, vereinigt euch! [Pražští intelektuálové, spojte se!] německé spisovatele a novináře, aby se vyjádřili ke změně vedení Nového německého divadla. Vzácnější jsou příspěvky spojující politický aspekt s tématem mezikulturních souvislostí a zprostředkovatelství. Patří k nim Pickova odpověď na anketu Nationale Verständigung [Národní porozumění] publikovaná v posledním čísle Die Wahrheit roku 1925 a formulovaná jako 14 bodů o česko-německé kulturní spolupráci v Československu, nebo zde připomenutý článek Deutsch-tschechoslowakisches Literaturschicksal [Německo-československý literární osud] z dubna 1929 (Die Wahrheit, roč. 8, č. 10, s. 7–8), který se zabývá situací německých spisovatelů v ČSR.

Těžištěm tohoto textu je Pickova představa o vývojové tendenci literárního bilingvismu, který měl být již brzy pozdvižen na novou úroveň – na produktivní bilingvismus alespoň části prozaiků a dramatiků nejmladší generace. Poněkud překvapivé se může zdát, jak obšírně přitom Pick odkazuje na čtvrtý díl Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften (Dějiny literatury německých kmenů a krajin, 1928) Josefa Nadlera a „mimořádně zajímavou“ kapitolu o sudetoněmecké literatuře. Souzní předně s Nadlerovou diagnózou současnosti jako dobou přerodu a jeho pojetím „samostatného stanoviska“ (Nadler, Literaturgeschichte, sv. 4, 1928, s. 382 a 889) německé literatury v českých zemích ve vztahu k rakouské literatuře obecně.

Stručněji Pick komentuje „chvályhodný počín“ Josefa Mühlbergera – knihu Die Dichtung der Sudetendeutschen in den letzten fünfzig Jahren [Básnictví sudetských Němců v posledních padesáti letech, 1929]. Pick vysoce oceňuje nejen podrobnost tohoto líčení (jež se ostatně samo několikrát odvolává na Nadlera), ale i „odvahu“, s níž je zpětně korigováno „nejedno přecenění domácích autorů“ a upozaděna literární díla „diktovaná národnostní nenávisť“.

V centru pozornosti tak zůstává „organický charakter“ místní literatury, který se v Pickově parafrázi Nadlera vyznačuje principiálním odporem k válce, sociálním citěním a vědomým či nedobrovolným rozvíjením „pocitu pospolitosti“ dvojjazyčné země, což je připisováno „generaci“ Leppinově, Kafkově, Urzidilové a dalších. Pick se s Nadlerem shoduje v soustředění na Rilka jako korunního svědka „nové Prahy v přerodu“, jehož poezie – jak píše Nadler – byla „až po svůj vrchol lámána z pražského kamene“ a vyrůstala z „pražské zkušenosti a pražské duše“ (Nadler, *Literaturgeschichte*, sv. 4, 1928, s. 892). Tato teze zdůrazňuje „krajinnou“, tj. prostorovou determinantu Nadlerovy koncepce (oproti determinantě biologické, pro Nadlera neméně významné). Není náhodou, že Pick cituje i pasáž, kde Nadler označuje Rilka za „krev a rasu prostoru“ (Nadler, *Literaturgeschichte*, sv. 4, 1928, s. 891), jako by naznačoval odvislost biodeterminance od vlivu prostoru. Protože literární teritorium českých zemí má stále více těžit ze soudobé „básnické slávy“ německých autorů zdejšího původu a z výše zmíněného „pocitu pospolitosti“, lze literaturu „československých Němců“ chápat jako „rodící se organický celek“.

Pickův článek zapadá do veskrze pozitivního ohlasu, jehož se čtvrtý svazek Nadlerovy *Literaturgeschichte* (v prvním vydání) dočkal mezi česky a německy píšícími intelektuály. Příkladem je česky publikovaná poznámka F. C. Weiskopfa z května 1928, v níž Nadlera oslavuje mj. pro jeho odklon od národního vzorce literární historiografie („Německá literární historie“, *Kmen*, roč. 2, č. 4-5, s. 96), nebo německy psaná stať Otokara Fischera *Literaturhistorische Raumkunde* [*Literárněhistorická nauka o prostoru*] (Prager Presse, roč. 9, č. 13, příloha *Dichtung und Welt*, s. I-III) z ledna 1929, jež přes některé výhrady vyzdvihuje Nadlerův odstup od rasových koncepcí a míní, že Nadler jako princip určující charakter kultury a literatury staví prostor nad dědičnost.

Otto Pick podobně jako jmenovaní autoři překračuje se svou vizí „organické jednoty“ rámec Nadlerovy koncepce: pražská literatura pro něj představuje přirozené těžiště a „orgán“ „německé československé“ literatury, jejíž jednota je na jedné straně (stejně jako u Nadlera) určována prostorem, na druhé straně (na rozdíl od Nadlera a namísto jeho důrazu na princip původu) směřuje teleologicky k jednotě, s níž má jít ruku v ruce i nadějně rozrušování jazykových hranic.

Toto pojetí do Pickových literárněkritických textů na stránkách *Die Wahrheit* neproniká, tím spíš je třeba je chápat nikoliv jako diagnózu současnosti, jež by se měla dokládat, ale – nečeckaně – spíše jako zbožné přání. Každopádně se tak zařadil do nepřehlédnutelné (ale dosud systematicky nezohledňované) skupiny německy a česky píšících čtenářů Nadlera, která nejenže sdílela dobovou poptávku po „překonání filologie“ (Holger Dainat in: König, Christoph/Lämmert, Eberhard [eds.], *Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte 1910 bis 1925*, 1993, s. 232-239), ale zároveň také potřebu pořádajícího rámce pro literární historiografii českých zemí, rámce jednotícího a zároveň otevřeného kulturní pluralitě.

Otto Pick: Německo-československý literární osud

Nejvýznamnější švýcarský literární kritik Eduard Korrodi kdysi definoval situaci německy píšících autorů ze Švýcarska takto: „Protože náš německo-švýcarský literární osud předurčil náš jazyk k vyslovování německých hlásek, musí skýtat i předpoklady, abychom vplynuli do německého písemnictví, *a přitom neztratili svou původnost*. To je však nabíledni, člověk musí zakusit kulturní okruh, v němž se hlásí o slovo.“

Německý básník a spisovatel z Československa se ocitá v podobné situaci a stojí před stejným rozhodnutím jako Švýcaři. Náhoda zrození, která z něj udělala křesťana nebo Žida, se snoubí s osudovým rozhodnutím rodičů o jeho jazykovém vzdělání. Známe případy slavných českých básníků, kteří v mládí psali německé básně a povídky, a známe dnes i německé spisovatele, jejichž styl v češtině neprozradí, že se uplatňují převážně na poli německé literatury. Některé náznaky napovídají, že možná již příští generace československé literatury bude - prostřednictvím některých svých zástupců - schopna psát českou i německou prózu a drama.

Nedávno vyšel čtvrtý díl monumentální *Literaturgeschichte der deutschen Stämme und Landschaften* německého historika literatury Josefa Nadlera, dílo, v němž je literatuře Němců v Čechách a na Moravě věnována mimořádně zajímavá a poučná kapitola. Josef Nadler píše, že již koncem století August Sauer, profesor germanistiky na pražské německé univerzitě, vymezil kulturní ráz *Němců v Čechách* vůči Vídni a posunul je k *samostatnému stanovisku*. Tento postoj připravila již díla některých autorů z Čech a Moravy, zejména romány a novely Marie von *Ebner-Eschenbach* a Ossip *Schubin*. Prvně jmenovaná se v dětství naučila nejprve česky a francouzsky, až poté německy, a stala se pak významnou německou spisovatelkou, která, jak píše Nadler, „žila z *pocitu pospolitosti* obou národů v jejich *společné zemi*, aniž by patřila k některému z nich. Byla jedinou skutečně nadnárodní básnířkou monarchie, dědičkou Grillparzerovou a Stifterovou.“ Totéž platí o Ossip *Schubin*, autorce řady románů, v nichž opakovaně - už před několika desetiletími! - pojednávala o Slovanech a jejich osudech. Nejnovějším dílem Ossip *Schubin*, čilé čtyřiasedmdesátнице žijící v Čechách, je připravovaný rozsáhlý román „*Finis Austriae*“, jehož název naznačuje, jak intenzivně se tato básnířka zabývá problémy současnosti.

Jak říká Nadler, nacházíme se v době přerodu. V literatuře českých a moravských Němců dochází od počátku století k nepopiratelnému posunu směrem k literatuře, která stále více začíná vykazovat jistý organický charakter. V této souvislosti nepovažuji za náhodu, že velká pacifistka Berta von *Suttner* byla Pražanka: odpor k válce našel své výmluvné zastánce mezi pražskými německými autory již před válkou a uprostřed ní. Žádná pacifistická publikace či sborník od roku 1914 nevyšly bez spolupráce německých autorů z Čech a Moravy.

K tomuto výrazně protiválečnému citění se připojilo i výrazně sociální citění

německých básníků z Čech a Moravy. Brněnský spisovatel Philipp *Langmann*, původně tovární dělník, se po sepsání četných proletářských povídek proslavil dělnickým dramatem „Bartoš Tuřanský“. V raných básních Friedricha *Adlera* nacházíme jímavý důraz na sociální notu. Jizerskohorský básník Gustav *Leutelt* se ve svých románech často zabývá otázkami sociálními a hospodářskými. Nejinak je tomu u mladší a nejmladší generace. Třetím momentem, který se jeví jako charakteristický pro tuto poslední generaci, generaci autorů jako *Leppin*, *Wiener*, *Kafka*, *Brod*, *Weiß*, *Baum*, *Werfel*, *Ungar*, *Winder*, *Kisch*, *Fuchs*, *Kornfeld*, *Urzidil*, *Haase* atd., je Nadlerem zmiňovaný pocit pospolitosti ve společné zemi, v níž žili nebo stále žijí s oběma jejími národy. Možná jde o nevědomý pocit pospolitosti. Že je však přítomen a že působil již před desítkami let, je nejzřetelněji vidět na životním díle velkého básníka Rainera Marii *Rilka*.

Josef Nadler píše: „Smyslem a ztělesněním tohoto pražského umění, této *nové Prahy v přerodu*, předznamenáním její nadcházející role byl Rilke, pražský rodák, krev a rasa tohoto prostoru. Rilke je pražštější než kterýkoli jiný historicky doložený Němec. A pyramida jeho díla je až po svůj vrchol lámána z pražského kamene a ve své komoře uchovává pražského kněze-krále, byt' kolem svého osamělého odpočinku rozmístil i vybavení cizí provenience. Jeho širou nosnou půdou je pražská zkušenost a pražská duše.“

Pražskou zkušenost a pražskou duši nacházíme od roku 1910 v dílech všech pražských německých básníků. Pražský kulturní okruh se osamostatnil a v rámci německé literatury v Čechách a na Moravě zaujal vedoucí postavení. Člověk musí mít orgán tohoto města, píše Nadler k románu Gustava *Meyrinka* „*Golem*“. Tento orgán postupně získali němečtí básníci narození v Praze, ale také ti venkovští a moravští němečtí básníci. I starší, jako Hugo *Salus*, jemuž vděčíme za řadu staropražských novel a mnoho pražských veršů, mají k dispozici toto ústrojí, které jim zprostředkovává rozmanitá tajemství staré Prahy a Prahy budoucí. Egon Erwin *Kisch* podniká promyšlené objevitelské cesty starým i novým městem. Max *Brod* líčí pražské léto už ve svých prvních novelách a do děje většiny svých románů uvádí české postavy. Romantická, barokní Praha se odráží ve smyslně vzrušených románech Paula *Leppina*, v novelách Oskara *Wienera*, který dal svému románu název „*V objetí Prahy*“. Ve všech dílech velkého básníka Franze *Kafky*, v jeho románech i novelách, cítíme silný zápas s démony tohoto nikdy výslovně nejmenovaného města. A Franz *Werfel*, jehož Nadler nazývá „novým dědicem této Prahy naplňující se v Rilkevi“, prožil v Praze své první básně a Praze věnoval svou poslední novelu „*Dům smutku*“ a román „*Sjezd abiturientů*“.

Rilke – citujme opět Josefa Nadlera – „oživil nadřazenost vnitřního světa a hudby, zázraky a touhu, noc, sen a erotiku smrti, dětství a Orient“. Němečtí básníci z Prahy, němečtí básníci z Československa – každý z nich odhaluje ve své tvorbě převahu jednoho nebo více z těchto citových prvků. Sen a erotika smrti určují náladu jejich poezie, v jejich verších se probouzí dětství, hudba ovlivňuje tvorbu *Werfelovu* a *Brodovu*, Východ si oblíbili někteří mladší a zázračno hraje zásadní roli v románech

a dramatech Oskara *Bauma*.

Ale neměl by se věhlas básníků, jehož dosáhli nejlepší zástupci Němců z Československa i v nejbližší cizině, neměl by se týkat všech obyvatel společné země, s níž je poji pospolitý cit? Je to sláva, která není založena jen na osobnosti, neboť tvorba těchto německých básníků nese odraz jejich vlasti, jejich rodného města. Se ctí se uplatňují v obecném německém písemnictví, aniž by ztratili svou původnost. Takové sepětí s kulturní sférou, z níž vzešli, má přirozeně různé stupně. Přesto lze literaturu československých Němců považovat za rodící se organický celek a oprávněně si může nárokovat větší zájem ze strany československé veřejnosti, než jaký si získala doposud.

*

Skutečnost, že ani krajané německy píšících autorů z Čech a Moravy neznali vždy jejich přínos v celé šíři, přiměla kritika Josefa *Mühlbergera* ke chvályhodnému počínu. Jeho kniha *Die Dichtung der Sudetendeutschen in den letzten fünfzig Jahren*, která právě vyšla v nakladatelství Johannes Stauda v Kasselu-Wilhelmshöhe, se snaží sestavit úplný přehled autorů a děl, jež je třeba v této souvislosti zohlednit. V úvodu se píše: „My sudetští Němci jsme dosud postrádali tak důkladné osvětlení zahraniční a pohraniční poezie, jaká mají k dispozici ve Švýcarsku, v Porýní a jinde. Zde s tím chceme začít. Běžně se dnes hovoří o švýcarské a porýnské poezii; máme na ně ustálené názory, které pramení z dlouholetého studia materiálu. Jinak je tomu se sudetoněmeckou poezií. Většina lidí je v této oblasti ztracena: kdekoli je o ní řeč, naráží člověk na závažné chyby. Tato kniha nemá ambici se honosit, jak to líčení místní produkce ráda dělají. Snaží se *nenechat si zastřít pohled láskou k vlasti*. Chce být doplněním, chce pomoci zaplnit mezeru v obecném německém písemnictví a zároveň umožnit rozpoznat svébytný charakter země.“

Svého úkolu, který vyžadoval opravy a doplnění ne vždy spolehlivých předchozích prací, se Josef *Mühlberger* zhostil velmi dobře, byť se mu nepodařilo zahrnout všechny práce, jež lze hodnotit kladně. Jeho líčení je všestranné a vítáme odvalu, s níž uvedl na pravou míru nejedno přecenění domácích autorů. Vítáme objektivitu, s níž se rozhodně odklání od literárních produktů válečného a poválečného období diktovaných národnostní nenávisí.

Mühlberger rozdělil množství zkoumaného materiálu do pěti velkých přehledných oddílů, v jejichž rámci se postupně zabývá reprezentativními jevy. Podařilo se mu ozřejmit „přímé vztahy“, které vedou od útěšného zjevu Adalberta *Stiftera* až k poezii současnosti. Na několika málo stránkách podal výstižné charakteristiky Franze *Kafky*, *Kolbenheyera* a *Werfela* a představil nám nejednoho téměř zapomenutého básníka - například významného prozaika *Nikolause Krause*.

Autor jinak zdařilého souhrnného pojednání si mezitím již možná uvědomil, že některé jednotlivé popisy je třeba ještě prohloubit či rozšířit, že jména jako Robert *Musil* a Josef *Popper-Lynkeus*, Franz *Janowitz*, Hermann *Ungar*, Ottokar *Winicky* a Willy *Haas* by neměla v novém vydání chybět a že zjevům formátu Ludwiga *Windera* je třeba

poskytnout zhodnocení adekvátnější jejich skutečnému významu. V každém případě se jeho dílo jeví jako vhodné pro první obeznámení co nejširší čtenářské obce s tvorbou německých básníků v Československu. A to nejen čtenářů německých, nýbrž i českých. Autor totiž právem doufá, že jeho kniha „bude našim jinojazyčným sousedům vyprávět o naší kultuře. Neboť bychom se měli na obou stranách naučit vážit si své kultury, aniž bychom tu druhou znevažovali. A zdá se, že zejména věda zde díky své nezaujaté věcnosti působí prospěšně.“

Josef Mühlberger svou knihu s takovou věcností pojednal, což jí propůjčuje nejen literárněkritickou, ale také nespornou kulturní hodnotu.

www.ipsl.cz